

Емпіричне дослідження внутрішніх детермінант розвитку сміслової сфери дитини

Horbachova O.Y. Empirical study of internal determinants of semantic sphere of a child / O.Y. Horbachova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 29. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 159–170.

О.Ю. Горбачова. Емпіричне дослідження внутрішніх детермінант розвитку смислової сфери дитини. Автор пропонує проаналізувати старший дошкільний вік як такий, що є відправним у становленні смислової сфери. У статті акцентується увага на детермінантах становлення ціннісних орієнтацій. У даній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення внутрішніх детермінант розвитку смислової сфери старшого дошкільника. З урахуванням особливостей життєдіяльності дошкільника, а також спрямованості вікового періоду на підготовку до школи, акцент у дослідженні було зроблено на виокремленому комплексі ціннісних орієнтацій (здоров'я, активне і продуктивне життя, пізнання, освіченість, твердість волі, вихованість), який детермінує функціонування основних динамічних смислових систем особистості дитини (пізнання, учіння, гра, спілкування).

Експериментально встановлено, що пов'язані із зазначеними динамічними смисловими системами та ціннісними орієнтаціями старшого дошкільника такі індивідуально-психологічні особливості, як сформованість уявлень про моральні норми, середня за рівнем самооцінка, низькі показники тривожності в стосунках з дітьми, по характеру фрустраційних реакцій – проблемно-вирішувальна імпульсивного напрямку. Отримані дані значно поповнюють інформаційне поле проблеми розвитку смислової сфери і можуть стати основою для складання програм супроводу аксіогенезу особистості дитини. Проведене дослідження особливостей початкового етапу становлення смислової сфери особистості, який припадає на дошкільне дитинство, не вичерпує проблеми аксіогенезу. Адже цілком очевидно, що, маючи свої психологічні особливості, кожен наступний етап буде детермінований певною системою чинників. Вивчення останніх і є перспективою подальших досліджень.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, динамічна смислова система, моральні норми, адаптаційні можливості, самооцінка, тривожність, фрустрація.

О.Ю. Горбачева. Эмпирическое исследование внутренних детерминант развития смысловой сферы ребёнка. Для анализа предлагается старший дошкольный возраст, как такового, что является отправным пунктом в становлении смысловой сферы. В статье акцентируется внимание на детерминантах становления ценностных ориентаций. В этой работе осуществлено теоретическое обоснование и эмпирическое исследование внутренних детерминант развития смысловой сфер старшего дошкольника. С учётом особенностей жизнедеятельности дошкольника, а также направленности возрастного периода на подготовку к школе, акцент в исследовании был сделан на выделенном комплексе ценностных ориентаций (здоровье, активная и продуктивная жизнь, познание, образованность, твёрдость воли, воспитанность), который детерминирует функционирование основных динамических смысловых систем личности ребенка (познание, учение, игра, общение).

Экспериментально установлено, что с указанными динамическими смысловыми системами и ценностными ориентациями связаны такие индивидуально-психологические особенности, как сформированность представлений о моральных нормах, средняя по уровню самооценка, низкие показатели тревожности в отношениях с детьми, по характеру фрустрационных реакций – проблемно-решающая импунитивного направления. Полученные данные значительно пополняют информационное поле проблемы развития смысловой сферы и могут стать основой для составления программ сопровождения аксиогенеза личности ребенка. Проведенное исследование особенностей начального этапа становления смысловой сферы личности, который припадает на дошкольное детство, не исчерпывает проблем аксиогенеза. Ведь совершенно очевидно, что, имея свои психологические особенности, каждый последующий этап будет детерминирован определенной системой факторов. Изучение последних и является перспективой последующих исследований.

Ключевые слова: ценностные ориентации, динамическая смысловая система, моральные нормы, адаптационные возможности, самооценка, тревожность, фрустрация.

Постановка проблеми. Враховуючи спрямованість дошкільного періоду дитинства на підготовку до школи, життєдіяльність дитини організовується таким чином, щоб забезпечити формування і розвиток усіх необхідних для успішного подолання вікової кризи і переходу в наступний віковий період особистісних новоутворень. Дані наших досліджень говорять про визначальне значення для окресленого сформованості смислової сфери дитини. Проведені нами експериментальні дослідження показали,

що смислова сфера старшого дошкільника має складну структуру, що представлена комплексом динамічних смислових систем (ДСС), найвищою одиницею яких є цінності. До структури смислової сфери старшого дошкільника включено, за даними наших розвідок, такі ДСС: пізнання, учіння, гра, спілкування. Ціннісну орієнтацію, у свою чергу, ми розглядаємо як провідну модель діяльності, що проявляється в усвідомленому, вибірково ставленні дитини до об'єктивної дійсності, детермінуючи її активність у всіх сферах життєдіяльності. Відповідно до зазначеного, за сформованість смислової сфери старшого дошкільника ми приймаємо функціонування певного комплексу ціннісних орієнтацій у її структурі, до якого, за результатами нашого пілотажного дослідження було внесено наступні: здоров'я, активне і продуктивне життя, пізнання, освіченість, твердість волі, вихованість.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Проблема становлення смислової сфери особистості є однією з центральних у психології. Дослідженням сутності понять «цінність» і «ціннісна орієнтація», психологічних механізмів їх становлення займалися О. Г. Асмолов, Л. І. Божович, Б. С. Братусь, Г. Л. Будінайте, І. О. Васильєв, Л. С. Виготський, М. Ф. Добринін, Т. В. Корнилова, А. Ленгле, О. М. Леонт'єв, В. М. М'ясищев, Є. А. Подольська, В. Л. Поплужний, О. К. Тихомиров, В. Франкл, В. Е. Чудновський. Сучасні дослідження окресленої проблеми в психологічній науці пов'язані з іменами І. М. Галяна, С. О. Ладивір, Д. О. Леонт'єва, А. В. Серого, М. С. Яницького та ін.

Сучасні дослідження смислової сфери у вітчизняній психології пов'язані з ім'ям Д. О. Леонт'єва. Так, узагальнюючи наукові погляди багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, Д. О. Леонт'єв [3] виокремив шість смислових структур, які можна віднести до елементів смислової сфери, а саме: особистісний смисл, смислову установку, мотив, смислову диспозицію, смисловий конструкт, особистісні цінності. Останні він відносить до найвищого рівня організації смислової сфери, визначаючи їх як «незмінне та стійке джерело смислоутворення». Дослідження ціннісних орієнтацій останніх років обмежувалися виокремленням серед них певних груп, наприклад духовних, і зовнішніх умов їх формування.

Ураховуючи соціальну природу цінностей, більшість наукових пошуків і досліджень спрямовано на фіксацію і аналіз зовнішніх детермінант їх становлення. Зазначене детермінує мету дослідження, зокрема виокремлення та експериментальне

вивчення внутрішніх детермінант становлення виокремленого комплексу ціннісних орієнтацій та ДСС дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз психології дошкільника дозволив нам виокремити наступні внутрішні детермінанти розвитку його смислової сфери: сформованість уявлень про моральні норми; самооцінка; тривожність; адаптаційні можливості дитини.

Пропонуємо обґрунтування кожної з них.

Інформуючи дитину, як треба поводитися та що треба робити відповідно до ситуації, вимагаючи від неї дотримання певних правил і норм, можна спостерігати взагалі зворотну реакцію. Тому процес формування уявлень про моральні норми потребує емоційної детермінації, що сприятиме формуванню ціннісних орієнтацій як провідних моделей діяльності дитини за умови бажання самої дитини та з опорою на її інтереси.

На провідну роль самооцінки у формуванні моральних інстанцій звертала увагу Л. П. Почеревіна [4], яка виокремила її як дієвий засіб формування орієнтації дитини на правильний моральний вибір (цінність) за таких умов: у разі порушення норм і правил поведінки дитина повинна оцінювати себе в цілому, а не лише окремий вчинок, дію; при сформованості уявлень про ідеальні еталони та їхню протилежність, а отже, і зіставлення себе з останнім у разі негативного оцінювання себе. Однак характер зв'язку ціннісних орієнтацій дошкільника з самооцінкою залишається недослідженим.

Розглядаючи тривогу з двох можливих полюсів, негативно-го й позитивного, слід зауважити великий вплив цієї якості на поведінку та взагалі життєдіяльність дитини. Так, у разі гіпертрофованої форми тривожності ми маємо справу з негативним її полюсом, який проявляється в агресивній поведінці та конфліктності дитини, замкненості в собі та порушенні правил і норм поведінки, що, в свою чергу, заважає реалізації механізмів соціалізації та інтеріоризації, які є визначальними в засвоєнні соціальних цінностей, переходу їх в особистісні, а далі й у ціннісні орієнтації.

Включення дитини в новий вид діяльності, у новий колектив і середовище (мається на увазі вступ до школи) передбачає сформованість у неї високих адаптаційних можливостей та здатності адекватно долати фрустраційні ситуації, які при цьому виникають. Кожна з виокремлених динамічних смислових систем визначає адаптаційні можливості дитини в певній сфері.

Усі названі вище чинники тісно взаємопов'язані, а тому виокремлення домінантних, на наш погляд, буде зайвим. Отже, для аналізу особливостей становлення ціннісних орієнтацій старшого дошкільника необхідним вважаємо дослідження всіх зазначених особливостей і передумови функціонування особистості дитини.

Усього в нашому дослідженні взяли участь 99 дітей віком шість років, які постійно відвідують дошкільний навчальний заклад, серед яких 47 – хлопчики, 52 – дівчинки. Згідно з рекомендаціями до кореляційного аналізу, зазначена кількість вибірки є оптимальною і достатньою за її репрезентативності.

Дослідження було спрямоване на виявлення особистісних аспектів ціннісних орієнтацій дошкільників і проводилося за використання таких методик: «Сюжетні картинки» (за Р. Р. Калініною), «Вибір у дії», «Який Я?» (за Р. С. Немовим), «Веселий-сумний» (за О. Е. Іллеш, О. Л. Венгером), тест тривожності (за Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен), тест С. Розенцвейга (дитяча форма).

Ураховуючи соціальну природу цінностей і їхню регулятивну силу, можна стверджувати, що сформованість смислової сфери дитини, яка, на нашу думку, передбачає сформованість комплексу ціннісних орієнтацій (моделей діяльності), забезпечує її відповідну моральну поведінку.

Як видно з результатів кореляційного аналізу (табл. 1), між ціннісними орієнтаціями й усвідомленням моральних норм дитиною зафіксована велика кількість статистично достовірних зв'язків. Це підтверджує зв'язок між ціннісними орієнтаціями дитини і сформованістю уявлень про моральні норми.

Таблиця 1

Результати дослідження зв'язку між ціннісними орієнтаціями та індивідуально-психологічними особливостями особистості старшого дошкільника: сформованість усвідомлення моральних норм (методика Р. Р. Калініної «Сюжетні картинки»), самооцінка (методика Р. С. Немова «Який Я?»)

Ціннісні орієнтації / індивідуально-психологічні особливості особистості	Розуміння моральних норм	Самооцінка
Здоров'я	0,2878	-0,3103
	p = 0,004	p = 0,002
Активне і продуктивне життя	-0,1447	0,3524
	p = 0,153	p = 0,000

Пізнання	0,4629	-0,3264
	p = 0,000	p = 0,001
Освіченість	0,4655	-0,3124
	p = 0,000	p = 0,002
Твердість волі	0,2273	-0,5752
	p = 0,024	p = 0,000
Вихованість	0,2165	-0,3008
	p = 0,031	p = 0,002
Сформованість смислової сфери	0,4238	-0,4048
	p = 0,000	p = 0,000

Значний вплив самооцінки на регуляцію навчальної діяльності відмічено в дослідженнях А. В. Захарової, М. Е. Боцманової [1], на побудову поведінки – в дослідженнях В. В. Століна [6], І. І. Чеснокової [7]. Самооцінка дитини старшого дошкільного віку, як свідчать наші дослідження, здебільшого завищена, що можна пояснити недостатнім усвідомленням причин своїх успіхів, і тому її можна розглядати як вікову особливість «Я-концепції» дитини. Так, лише 15 % дітей від загальної кількості вибірки (n = 99) мають середній рівень самооцінки, а інші 85 % – високий або дуже високий рівень. Ми припускаємо, що ця вікова особливість самооцінки забезпечує рішучість та активність старшого дошкільника, його орієнтацію на успіх при недиференційованій оцінці складності завдання, за яке він береться.

Результати аналізу розподілу досліджуваних згідно з вибором певних цінностей за рівнем самооцінки, наведені в таблиці 1, свідчать про важливість адекватної самооцінки, яка забезпечує перш за все ціннісне ставлення до себе і до інших. З приводу цього О. Л. Кононко [2] зазначала, що порушення адекватного розвитку моральної свідомості впливає на адекватне становлення самооцінки та самоповаги, і навпаки. Так, завищена самооцінка призводить до неадекватної моральної оцінки себе, або ж несформованість уявлень про моральні норми (які реалізуються в цінностях) призводить до неадекватної самооцінки.

Ураховуючи усе вищезазначене, необхідно видається робота, спрямована на корекцію самооцінки до середнього рівня, що має забезпечити свідому оцінку себе й інших з позицій моралі – ціннісних орієнтацій.

Узагальнюючи вищезазначене (табл. 1), можна зробити висновки про достовірні зв'язки між ціннісними орієнтаціями зі

сформованістю уявлень про моральні норми та самооцінкою. Також можна припустити, що процес становлення ціннісних орієнтацій буде ефективним за умови сформованості самооцінки, близької до адекватної, що за результатами наших досліджень виявляється в середньому рівні її сформованості, включеності дитини до спільної діяльності, яка ґрунтуються на особистісно-сміслових стосунках між дітьми.

Щодо результатів аналізу зв'язку між ДСС і тривожністю, старших дошкільників зазначимо таке.

Емоції фіксують особливу значимість для дитини явищ і ситуацій (Я.З. Неверович [8], Д. О. Леонтьев [3]), а тому й стійкі емоційні стани сигналізують про неї.

Аналіз результатів дослідження тривожності дітей старшого дошкільного віку показав, що більшість (71,7 %) мають високі показники тривожності в системі стосунків «дитина – дитина». Так, при середньому показнику загальної тривожності в 55,9 % середній показник тривожності в системі стосунків «дитина – дитина» становить 39,7 %. Отже, можна припустити, що для дитини старшого дошкільного віку взаємини з іншою дитиною є важливими.

Як видно з таблиці 2, ДСС-«учіння» корелює з тривожністю дітей у стосунках з ровесниками, що ми пояснюємо значимістю для старшого дошкільника спільної діяльності з однолітками, яка передбачає не лише єдність інтересів, а й відповідальність. Ураховуючи, що більшість вибірки має завищену самооцінку (див. табл. 1), можна припустити спрямованість більшості до лідерства і до домінантності, які заважають адекватній взаємодії та усвідомленню «смислу спільної діяльності» (О. В. Запорожець).

Таблиця 2

**Результати дослідження зв'язку між діяльними ДСС
(методика Н. І. Непомнячої «Картинки предметні»
і тривожністю (тест Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен)**

ДСС / тривожність	Тривожність у стосунках з дітьми	Тривожність у стосунках з дорослими	Тривожність у виконанні звичних дій	Загальна тривожність
Значимість пізнання	0,1844	0,0788	0,1609	0,1861
	p = 0,068	p = 0,438	p = 0,112	p = 0,065
Значимість гри	0,3122	0,3157	0,3063	0,4002
	p = 0,002	p = 0,001	p = 0,002	p = 0,000
Значимість спілкування	-0,4252	-0,2048	-0,2962	-0,4017
	p = 0,000	p = 0,042	p = 0,003	p = 0,000

Значимість	-0,2317	0,1045	0,0726	0,1734
учіння	p = 0,021	p = 0,303	p = 0,475	p = 0,086

Отримані дані підтверджують несформованість продуктивного, особистісно-сміслового спілкування, яке лежить в основі спільної діяльності дітей.

Дані математичних розрахунків (табл. 3) дозволяють змогу говорити про неоднаковий рівень сформованості ціннісних орієнтацій у дітей з різними показниками тривожності в системах стосунків «дитина – дитина», «дитина – дорослий». Результати кореляційного дослідження свідчать про наявність статистично достовірних зв'язків між ціннісними орієнтаціями «освіченість», «твердість волі» та тривожністю в системі стосунків «дитина – дитина», тоді як між зазначеними ціннісними орієнтаціями та тривожністю в стосунках «дитина – дорослий» зв'язків не виявлено. Остання корелює з ціннісними орієнтаціями «здоров'я», «пізнання», «вихованість».

Таблиця 3

**Результати дослідження зв'язку
між ціннісними орієнтаціями та тривожністю
(тест Р. Теммла, М. Доркі, В. Амен)**

Ціннісні орієнтації/ тривожність	Тривожність у стосунках з дітьми	Тривожність у стосунках з дорослими	Тривожність у виконанні звичних дій	Загальна тривожність
Здоров'я	-0,0378	-0,2606	-0,0427	-0,1351
	p = 0,710	p = 0,009	p = 0,674	p = 0,182
Активне і продуктивне життя	0,0375	-0,1966	-0,1659	-0,1383
	p = 0,713	p = 0,051	p = 0,101	p = 0,172
Пізнання	0,1833	0,2329	0,0869	0,2081
	p = 0,069	p = 0,020	p = 0,392	p = 0,039
Освіченість	0,3489	0,1477	0,1482	0,2761
	p = 0,000	p = 0,145	p = 0,143	p = 0,006
Твердість волі	0,2077	-0,0917	0,0236	0,0654
	p = 0,039	p = 0,367	p = 0,817	p = 0,520
Вихованість	0,0751	0,3026	-0,0257	0,1338
	p = 0,460	p = 0,002	p = 0,800	p = 0,187
Сформованість сміслової сфери	-0,2200	0,0328	0,0013	0,1069
	p = 0,029	p = 0,747	p = 0,990	p = 0,292

Отримані дані свідчать про те, що для дітей з орієнтацією на стосунки з іншою дитиною важливими є освіченість і твердість волі; діти, для яких домінують стосунки з дорослими, вимагають від себе й партнера по взаємодії дотримання правил поведінки, які забезпечують повагу та увагу один до одного, а також наявність знань і вміння їх використовувати, що підтримує взаємозацікавленість партнерів. Зв'язок загального показника сформованості смислової сфери дошкільника виявлено лише з тривожністю в системі стосунків «дитина – дитина», що, на нашу думку, за наявності від'ємних кореляційних зв'язків підтверджує дані, наведені в таблиці 2, про необхідність зниження рівня міжособистісної тривожності для адекватного розвитку смислової сфери дитини.

Досліджуючи зв'язок між сформованістю смислової сфери дитини та фрустраційними реакціями, ми виходили зі стереотипного їх формування, а тому припускаємо типовий їхній прояв у виникненні перешкод при переході в наступний віковий період – вступі до школи.

Результати кореляційного аналізу (табл. 4) дають право зробити такі висновки: між ДСС старшого дошкільника та типом фрустраційної реакції виявлено низку статистично значимих зв'язків; кожній ДСС відповідає певний тип і напрямок фрустраційної реакції, так, для дітей з домінують ДСС-«учіння» типовою виявилася проблемно-вирішувальна реакція (0,2408 при $p = 0,016$) імпульсивного напрямку (0,3378 при $p = 0,001$).

Таблиця 4

Результати дослідження зв'язку між діяльнісними ДСС (методика Н. І. Непомнячої), характером фрустраційних реакцій і показником адаптивності (тест малюнкової фрустрації С. Розенцвейга)

ДСС / характер фрустраційних реакцій і показник адаптивності	Перешкодно-домінантні реакції	Егозахисні реакції	Проблемно-вирішувальні реакції	Екстрапунітивні реакції	Інтропунітивні реакції	Імпульсивні реакції	Індекс адаптивності
Значимість пізнання	-0,1463	0,0663	0,1118	-0,1055	-0,1652	0,2700	0,2539
	$p=0,148$	$p=0,514$	$p=0,271$	$p=0,299$	$p=0,102$	$p=0,007$	$p=0,011$
Значимість гри	0,2702	-0,2084	-0,1427	0,2669	-0,3738	-0,0461	-0,6893
	$p=0,007$	$p=0,038$	$p=0,159$	$p=0,008$	$p=0,000$	$p=0,651$	$p=0,000$

Значимість спілкування	-0,0336	0,0611	0,0433	-0,0567	0,4293	-0,2148	0,3683
	p=0,741	p=0,548	p=0,670	p=0,577	p=0,000	p=0,033	p=0,000
Значимість учіння	-0,2830	0,0684	0,2408	-0,2807	-0,0070	0,3378	0,4000
	p=0,005	p=0,501	p=0,016	p=0,005	p=0,945	p=0,001	p=0,000

Зазначена характеристика фрустраційних реакцій, на наш погляд, забезпечить ефективне й швидке додання дитиною будь-яких перешкод, що можуть виникнути при вступі до школи, а тому ще раз підтверджує необхідність сформованості зазначеної ДСС для формування психологічної готовності до школи.

Ми вважаємо за необхідне зупинитися на ще одному показнику, який виокремив С. Розенцвейг, – індексі адаптивності. Цей показник відображає ступінь адаптації дитини до свого соціального середовища, а тому може розглядатися як прогностичний чинник адаптації до нових умов – до школи.

Значимість діяльній ДСС-«учіння» дала достовірну кореляцію з показником адаптивності (табл. 4).

Висновки. Отже, досліджуючи внутрішні детермінанти становлення смислової сфери старшого дошкільника, ми можемо виділити такі з них: середня за рівнем самооцінка; сформовані уявлення про моральні норми; низька тривожність у стосунках з дітьми; проблемно-вирішувальна фрустраційна реакція імпульсивного напрямку; високі показники адаптивності.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження особливостей початкового етапу становлення смислової сфери особистості, який припадає на дошкільне дитинство не вичерпує проблеми аксіогенезу, адже цілком очевидно, що, маючи свої психологічні особливості, кожен наступний етап буде детермінований певною системою чинників. Вивчення останніх і є перспективою подальших поперечних досліджень.

Список використаних джерел

1. Захарова А.В. Особенности рефлексии как психического новообразования в учебной деятельности / А.В. Захарова, М.Э. Боцманова // Формирование учебной деятельности школьников / под ред. В. В. Давыдова, И. Ломпера, А.К. Марковой. – М. : Педагогика, 1982. – С. 107–114.
2. Кононко Е. Л. Чтобы личность состоялась / Елена Леонтьевна Кононко. – К. : Рад.шк., 1991. – 221 с.

3. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Дмитрий Алексеевич Леонтьев. – 2-е, испр. изд. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
4. Почеревина Л. П. Психологические условия соблюдения дошкольниками норм в ситуации морального выбора: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / Л. П. Почеревина. – М., 1984. – 21 с.
5. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. Психологические исследования / под ред. А. В. Запорожца, Я. З. Неверович; НИИ дошк. воспитания АПН СССР. – М. : Педагогика, 1986. – 176 с.
6. Столин В. В. Самосознание личности / Владимир Викторович Столин. – М. : МГУ, 1983. – 284 с.
7. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / Ирина Ивановна Чеснокова. – М. : Наука, 1977. – 144 с.
8. Эмоциональное развитие дошкольника: пособие для воспитателей дет. сада / А. В. Запорожец, Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева и др.; под ред. А. Д. Кошелевой. – М. : Просвещение, 1985. – 176 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Zaharova, and Vosmanova. «Osobennosti Refleksii Kak Psihicheskogo Novoobrazovaniya v Uchebnoj Dejatel'nosti // Formirovanie Uchebnoj Dejatel'nosti Shkol'nikov. – Moscow : Pedagogika, 1982. – 107–114.
2. Kononko Elena. Chtoby Lichnost' Sostojalas' / Elena Kononko. – Kyiv : Rad.shk., 1991.
3. Leont'ev Dmitriy. Psihologija Smysla: Priroda, Stroenie I Dinamika Smyslovoj Real'nosti / Dmitriy Leont'ev. – Moscow : Smysl, 2003.
4. Pocherevyna. Psychologycheskye Uslovyja Sobljudenyja Doshkol'nykamy Norm v Sytuacyu Moral'nogo Vyбора: Avtoref. Dys. Na Soysk. Uch. Stepeny Kand. Psyhol. Nauk : Spec. 19.00.07 «Pedagogycheskaja Y Vozrastnaja Psychologyja». – Moscow, 1984.
5. Zaporozhec and Neverovich. Razvitie Social'nyh Jemocij U Detej Doshkol'nogo Vozrasta. Psihologicheskie Issledovaniya. – Moscow : Pedagogika, 1986.
6. Stolin Vladimir. Samosoznanie Lichnosti / Vladimir Stolin. – Moscow : MGU, 1983.

7. Chesnokova Irina. Problema Samosoznaniya v Psihologii / Irina Chesnokova. – Moscow : Nauka, 1977.
8. Zaporozhec A., Ja. Neverovich, and A. Kosheleva. Jemotional'noe Razvitie Doshkol'nika : Posobie Dlja Vospitatelej Det. sada. – Moscow : Prosveshhenie, 1985.

O.Y. Horbachova. Empirical study of internal determinants of semantic sphere of a child. The senior preschool age, as such, that is a starting point in the development of the semantic sphere is analysed by the author. The article focuses on the determinants of becoming the value orientations. In this article, the theoretical rationale and empirical study of internal determinants of semantic sphere development at older preschooler are made. Considering the peculiarities of life activities of a preschooler and direction of age period for preparing to school, the focus of the research has been done on the extracted complex of value orientations (health, active and productive life, knowledge, education, strength of will, education), which determines the operation of basic dynamic meaning systems of the child's personality (cognition, learning, playing, communicating). It is experimentally found out that these dynamic systems of meaning and value orientations of older preschoolers are connected with the following individual psychological characteristics, as the mean level of self-appraisal, low rate of anxiety in relationships with children, according to the nature of frustration reactions – problem-resonance of impunitive direction. These findings significantly enrich the information field of the problem of semantic area evolution and can be formed as the basis for making up the program support of axiogenesis of a child's personality. The conducted study of features of the initial stage of the semantic sphere of the individual, which accounts for preschool childhood, does not exhaust the problem of axiogenesis, because it is clear that, having its own psychological characteristics, each stage will be determined with certain system of factors. The study of the last is the prospect of further crossing researches.

Key words: value orientations, dynamic semantic system, moral standards, adaptive capacities, self-appraisal, anxiety, frustration.

Received February 11, 2015

Revised February 21, 2015

Accepted March 12, 2015